

Másrészt a könyv mintha áldozatául is esett volna a visszatisztítás programjának. A jelenkori irodalomtudományban a költészetnek a képzéssel kapcsolatos funkciói „kulturalizmusként” bélyegződnek meg (lásd Kulcsár Szabó, i. m. 364.), a közösség képviselőtén alapuló költői szerep a legelavultabbak egyike, a baloldali-szociális és a nemzeti politikai prófécia egyaránt kínossá vált – ebben az esetben nem marad más, mint a pusztá immanencia. Ennek megragadásához azonban a Kenyeres Zoltán által felhasznált – inkább esetleges, mintsem eklektikus – elemzési eszközöknél érzékenyebbek kellene. Ezért Kenyeres monográfiája számára csak a szándékait illetően védhető, ám kellően végig nem gondolt, kicsit iskolásan érvényesített műközpontúság maradt.

Havasréti József

LUCIFERI PUBLICISZTIKA

Nyerges András: Senkiföldje: irodalom.

Szűrőpróbák

Fekete Sas Kiadó, 1999. 365 oldal, 980 Ft

Nyerges András legújabb cikkgyűjteménye meghökkenti az *egy* téma alapos körülményéhez szokott olvasót. A kis terjedelmű publicisztikai írások XIX. és XX. századi elfeledett vagy szándékosan elhallgatott irodalmi, irodalompolitikai jelenségeket vetítenek egymásra. A publicista nyersanyaga, ahonnan „szűrőpróbaival” mintáit veszi, mindenekelőtt a nyomtatott sajtó. Írásaiból az a következtetés vonható le, hogy a ki nem beszélt problémák, a különféle téveszmék a nagy politikai fordulatok után betokosodtak, de a rendszerváltozások során újra virulenssé váltak, s így – bár többnyire módosult formában – tovább mérgezik a szellemi életet.

Vizsgálatának tárgya nem a mű, hanem az alkotó és a (kultur)politikus. Az írók és a hatalmon lévők viszonyának alakulása foglalkoztatja. A megváltozott helyzetekben újra megjelenő, csaknem változatlan magatartásformák érdeklik: az ismétlődések, a visszaesések kötik le a figyelmét. Időben és politikai jellegben egymástól távol állónak tűnő jelen-

segeket, írói és hatalmi megnyilvánulási formákat állít egymás mellé, s ezzel azt a benyomást kelti, hogy a tekintélyelvű és a parancsuralmi politikai rendszerek a „lelkük mélyén” rokonok.

Gyűlöl minden diktatúrát, lett legyen az fasiszta vagy bolsevik típusú. Irtózik az elvtelen kompromisszumoktól, a taktikából elfeledett megoldatlan problémáktól, a politikai megfontolásból elkövetett írói hazugságoktól és mellébeszélésektől, s mélységesen sajnálja, hogy nem tanul(t)unk semmiből.

A publicisztikák írója arra kíváncsi, hogy a meghunyászkodásra, köpönyegfordításra hajlamosító változások próbáját hogyan állja a szellem embere. Úgy alkalmazkodik-e az új viszonyokhoz, hogy eközben megőrzi tartását, vagy feladva emberi méltóságát, az új urak szolgálatába szegődik? Nyerges az írástudókat e szerint osztja két csoportra: az egyikbe a humánus intranzigensek tartoznak, akik általában megszenvedik gerinccességüket, a másikba a hatalomvágyó törtetők és a szűkülő gyávák, akik közül a mindenkor hatalom sokakat stallummal, díjakkal jutalmaz, de az utókor elfeled.

Nyerges András szigorú. Az egykor vétkezőknek – például a Rákosit kiszolgáló, az új iránti lelkesedésükben elvakult íróknak, kritikusoknak – akkor sem tud megbocsátani, ha ifjúkori botlásukat később tettekkel és művekkel jóvátették. Igazán azonban azokhoz könyörtelen, akik a jobboldali rezsimekben éppúgy szolgáltak (és olykor letapostak másokat), mint a baloldaliakban.

A szerző felfedezkedvű. Olyan írásokat bányász elő a könyvtárak mélyéről vagy házikönyvtárának polcairól, amelyek zavarba ejtik a sémákhoz szokott olvasót. Rádöbentti arra, hogy sok minden nem úgy van, ahogy évtizedeken át tudni vélte: a lekeresítő célzatú, politikailag-ideológiailag determinált torzítások és elhallgatások miatt félretájtak(zat)ottá és valamilyen irányban önkéntelenül elfoglaltá tették. Ezt beismerni senkinek sem kellemes. A magát addigi tudása biztonságában érző olvasó berzenkedni kezd: becsapottsága rossz érzését a szerzőre hárítja. Gyanúba hozza felvilágosítóját: vajon az ő adatainak „tálalása” mentes-e a tendenciozítástól? Vajon a felszínre hozott múltbeli mozaikdarabkákból újravázolt és a jelenre kivetített kép nem valamiféle újabb torzítás-e?

Nincs-e a felfedezések mögött szenzációkérés, talmi sikervágy? A szellemes publicisztikai módszer, a „szűrőpróba” vajon alkalmas-e a „csökött legendák” (92.) elleni harcra, az irodalmi és hatalmi viszonyok újragondolására? E könyörtelen publicisztika olykor inkább igazságosztó, mint igazságos. A néhány oldalba, olykor néhány sorba sűrített látványos leleplezések árnyalatlansággal, lekerekítéssel járhatnak együtt.

Az olvasmányos, bár a tartalmi elágazások miatt olykor nehezékesé váló stílus egyik jellemzője az idézéssel személyessé, önvallomássá is tett íráskezdet: „*Még vagy húsz évig szándékozom élni. Vagy legalább háromig – írta 1936. január 1-jén kelt levelében Gorkij...*” (ÉRTELMISÉGI TÚTELJESÍTŐK, 227.) „*Bizonyos értelemben tipikus kelet-európainak tekinthetem magamat. Azt hiszem, igaz, hogy e típus differentia specijficája a forma – a külső és a belső forma – hiányára vezethető vissza. Erényei: szellemi mohóság, szenvedélyes vitakészség, érzék az ironia iránt, érzelmi frissesség, térbeli, azaz geográfiai gondolkodás; mindez alapvető hibájából fakad: mindvégig kamaszosan éretlen marad, a belső káosz hirtelen dagálya vagy apálya irányítja*” – idézi a publicista Czesław Miłosz. (AMIT ÁTÉLTÜNK ÉS AMI VÁR RÁNK, 271.)

A kötet mementó lehet azoknak, akik valaha is írtak olyan mondatot, melynek megjelenését később ilyen vagy olyan okból megbánták. Figyelmezteti a kortársakat arra, hogy a körülmények változása folytán az elismerést hivatalos vagy hallgatólagos rosszallás válthatja föl, ezért nincs sok értelme a mamebuk-magatartásnak. Scripta manent – nálunk mostanában Nyergesnél frappánsabban talán senki sem bizonyította a leírt szó fennmaradásának következményeit.

Példák

A kötetben letűnt világok szellemi életének mindennapjairól olvashatunk: manipulációk, torzalkodások és kölcsönös vádaskodások tablója tárul elénk.

A csaknem ezertételes névmutatóban a legtöbbször előforduló nevek – Móricz Zsigmond, Ady Endre, Lukács György, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Révai József, Petőfi Sándor, József Attila, Veres Péter, Zsolt Béla, Füst Milán, Darvas József, Nagy Lajos, Rákosi Mátyás, Németh László, Babits Mihály, Erdélyi

József – némi tájékoztatást adnak Nyerges érdeklődési köréről. Ismétlődéseiket egyes esetekben a rokonszenv, más esetekben viszont az ellenszenv magyarázza. A nem írók, vagyis a politikusok, kultúrpolitikusok közül senkiről sem ír elismerően, a népiek közül többekkel van vitája, a babis, kassáki, Nagy Lajos-i és Márai Sándor-i magatartás példaértékű számára.

Az erkölcsi helytállás nézőpontjából kétpólusú nyergesi világ rosszabbik térfelén találhatók a szélsőjobboldali érzelműek, a bolsevik diktatúrát építők, a kádári posványba belesüppedő karrieristák és számos népi író, a jobbik oldalon pedig a magán- és a szociális problémákra érzékeny nagy magányosok, például Kassák, Móricz (ő nem kritika nélkül) és Nagy Lajos, valamint az egyenes gerincű polgári írók, mindenekelőtt Babits, Márai, Füst Milán és a két Ignotus. Könyvében számos példával illusztrálja a szélsőségek híveinek (a kommunistáknak, a szélsőjobbhoz tartozóknak) antiliberalizmusát és polgárellenességét. (Legkedveltebb célpontjuk talán Márai.)

Nyerges publicisztikájának csaknem mindig köze van a jelenhez. Vagy innen indul ki a múltutazás, vagy ide tér vissza, miközben a szerző merészen bánik a dátumokkal: számára az időbeli egymásutániság helyett a tematikai szükséglet, a bizonyítandó állítás tartalmi igénye a meghatározó. Csupán néhány példa a többtucatnyi közül. A Molnár Ferenc magyarságtudatáról, Budapesthez való viszonyáról szóló írás dátumlánca: 1909/10 – 1942 – 1950 – 1963 – 1911, a Babitsot elmarasztaló vélekedéseket felelevenítő publicisztikai írás időcövekei: 1995 – 1941 – 1948 – 1938 – 1958 – 1943 – 1995. A csonkított újraközlés vagy a politikai háttérü felejtés Illyéssel illusztrált példázatának íve az időben 1998 – 1932 – 1945 – 1931 – 1945 – 1998.

Ez a kötet a furcsaságok, a kuriózumok, az elfeledett kortartalmak felfedésének szellemen megírt könyve is, melyeknek mindig van a jelennek szóló üzenetük. „*Azt olvastam, hogy perli a Népet / a »D-osztály« ügyes megfigyelője.*” Ki tudja ma már pontosan, hogy mi volt az 1936-ban keletkezett József Attila-i verskezdet háttérében? A Gömbös-kormány besúgókkal figyeltetett parlamenti képviselőket, amiről a jelen iránt érdeklődő olvasónak

a napjainkban is előforduló „megfigyelési botrányok” juthatnak eszébe. A nyergesi filológiai aprómunkának sokszor éppen ez az aktualitás ad értelmet, 1993-ban (az írás keletkezése idején) éppúgy, mint azóta. Mi ugyanis az ügy mögöttes, általánosítható tartalma? A sajtó feltár, a kormány tagad, pontosabban az ellenzék kitalációjának minősíti a vádakat. (A TÉGLAHORDÓK STÍLUSA, 111–115.)

Bár látteleleinek címei általában csak az egyes írások elolvasása után „elevenednek meg”, a BAUMGARTEN, A SOROS CÉLPONT című már önmagában is sejteni engedi az 1997-ben keletkezett írás zárómondatában imígyen summázott, aktualizáló írói szándékot: „...aki már a rendszerváltáskor nemcsak nagy vonalaiban, de... részleteivel együtt ismerte az egykori Baumgarten-díj történetét, kitalálhatta, ezen túl melyik alapítvány lesz a soros célpont”. Hiába szerepelt a Baumgarten-alapítvány alapítólevelében, hogy vallási, faji, társadalmi előítéletek nem játszhatnak szerepet a díjak odaítélésében, mindig akadt olyan orgánus – 1946-ban egy egyesületi lapocska, 1934-ben a jobboldali radikálisok egyik szócsöve, 1935-ben a szociáldemokraták napilapja, 1929-ben egy kommunista irányítású folyóirat –, melynek ma már többnyire nevenincs újságírója mindig talált valami kivetnivalót a díjazás mikéntjében. Egyesek az improduktív tőkeforrást kárhoztatták, mások a díjazottak zsidó vagy éppen nem zsidó származását nehezményezték. Volt, akinek az fájt, hogy a jutalmazottak a Nyugat vonzáskörébe tartoztak. A zsidó lap az őskeresztények támogatásáért róttá meg a döntéshozókat, míg a szélsőjobb „az állszent zsidó alapítványt” a „zsidó érdekek szolgálatá” miatt marasztalta el.

A „szellemi jobboldaliság”, a rasszista gőg leleplezése Nyerges egyik kedvenc foglalatossága. Sajnos, úgy tűnik, példatára ma is bővíthető. Példái főként a két világháború közötti időszakból valók. Tamási Áron 1930-ban így ír Karinthy Frigyesről: „Ha Móricz Zsigmond vagy Szabó Dezső akarna minket agyonütni, az még hagyján, mert mindig voltak családapák, akik visszaéltek hatalmukkal. De Karinthy nem rokonunk. Legjobb esetben is csak a leírt betűt látja, de a magyar föld porától sosem dugult be az ő lelki orra lika!” (81. Az idézetben belüli kiemelések a továbbiakban is feltehetően mindig Nyergestől valók.) Gombos Gyula 1942-ben

azért róttá meg a budapesti Református Gimnáziumot, mert háziünnepélyükön „a zsidó Karinthy Frigyes” műveiből adtak elő. (Uo.) Az antiszemitizmusról negyven évig nem lehetett Magyarországon nyíltan írni. A fiatalabb generációknak a rendszerváltásig csak halvány fogalmuk lehetett a nyomdafestéket kapott alpári zsidóellenességről. A szerencsésebbeket szüleik, nagyszüleik immúnissá tették e betegséggel szemben, másokat esetleg tovább fertőztek. Nyerges azáltal, hogy felidézi e kór tüneteit, talán védekezésre ösztönzi a veszélyeztetetteket. Előállhatnak azonban olyan helyzetek, amikor a nagyobb fenyegetettség miatt elnézőbbek vagyunk a kisebbik rossz iránt. Ez történt például századunk harmincas éveiben, amikor a jobb sorsra érdemes népi és polgári demokraták összefogtak a német fasizta fenyegetettség ellen a szélsőjobboldali népiekkel és a magyarországi bolsevikokkal. Megdöbbenő olvasni, hogy Erdélyi József 1937-ben a *Virradat* című nyilas lapban közzétett antiszemita verse, a SOLYMOSI ESZTER VÉRE nem diszkreditálta szerzőjét sem a népiek, sem a kommunisták egy része előtt. A szerző Bálint Györgyöt idézi: „bár Erdélyi... tollából megjelent egy vérvadás náci vers, ez azért még nem Erdélyi-ügy”. Talán annyira megigézte a kiváló újságíró Erdélyi költői nagysága, hogy szemet hunyt a lírikus zavaros, szélsőjobboldali nézetei fölött? Bálint György árnyaltabban fogalmaz annál, hogy a fenti kérdésre az idézet által sugallt igennel lehetne válaszolni. Bálint cikket nem Erdélyi védelmében, hanem az őt támadók ellenében írta, akik szerint Erdélyit nézetei költőként is diszkreditálják. Írásának kétharmada éppen e nézetek megsemmisítő bírálata.

Nyerges András felidézi azt is, hogy Erdélyi rágalmazási pert indított bírálói ellen, amit megnyert. „Mint a mesebeli Ahaszér fizette a 100 forintot, csak hallgasson a varázsfurulyás, úgy fizették nekem a rágalmazásért beperelt jakhec firkászok az 50, 100, 150 pengőket. Végre tisztességes honoráriumot fizettek a zsidók, ha másért nem, hát egy antiszemita versemért” – írja 1942-ben kiadott önéletrajzában Erdélyi. (AZ ELMASZATOLÁS, 109–110.) A kommunista ideológus, Révai József álnéven megjelent cikkében elítélte ugyan Erdélyit, de az alkalmat rögtön kihasználta arra – mutat rá könyv-

vében a publicista –, hogy nekitámadjon a „*polgári*” Zsolt Bélának. Nyerges számára a népfrontos megalkuvás kártékony volt a Horthy-rendszerben éppúgy, mint a Kádár-érában. Bár Révairól sok rosszat el lehet mondani, az kétségtelen, hogy Erdélyi megítélésében következetes maradt: amíg hatalmon volt (1953 nyaráig), nem engedte Erdélyt publikálni.

Időszerű-e a rendszerváltozással a közéletből eltűnt népiekről és kommunistákról írni? Lehet, hogy az utóbbi évtizedben megcsapant az érdeklődés – főképp a fiatalabb nemzedékek érdeklődése – irántuk, Nyerges azonban jól látja, hogy a népiek és a kommunisták közötti viszony rányomta bélyegét a XX. század csaknem kétharmadának magyar történelmére, s e kapcsolat vizsgálata nélkül nem érthető: mi miért történt és történik velünk. S arra is gondolni kell: ami eltűnni látszik, az átalakulva, más formát öltve továbbélhet, s a körülmények változására ismét megjelenhet.

Az írástudók többségéhez hasonlóan Nyerges sem közömbös az ideológus, publicista Németh László iránt. Ő a kritikus értékek közé tartozik. Ellenszenvét oly módon fejezi ki, hogy idézi az írónak a náci Németországot méltányoló kijelentéseit. Különösen a második világháború harmadik évében papírra vetett sorai alkalmasak az elborzasztásra: „*Németország engem a kérsre emlékeztet, amely a földgolyó rothadt részeit kivágja*” – írja Németh 1941-ben. (159.) Nyerges mintegy az íróval leplezti le Veres Pétert. (Németh 1940 novemberében eljátszott azzal a gondolatral, hogy író társának megfelelné a nyilasok „*országos vezére*” funkció.) Kedvtelve citálja a nyilas *Összetartás* Németh Lászlót elismerően emlegető cikkeit, s ezzel mintegy azt sugallja, hogy a hivatkozás az íróra nem lehet véletlen. Vajon felelőssé tehető-e valaki azért, hogy – még ha csak az asszociációk szintjén is – gondolataival visszaélnek, s azokat az eredetétől eltérő szövegösszefüggésbe helyezve eltorzítják? Némethtel valami hasonló történt három évvel később is, gyökeresen más politikai viszonyok között. 1947 elején a kommunista titkosrendőrség által kreált Magyar Közösségügy kapcsán egyes baloldali sajtóorgánumok azzal vádolták az író, hogy 1945 előtti írásai révén ő is az állítólagos államellenes összees-

küvés szellemi előkészítői közé tartozik. (A kommunista párt akciójának valódi célja politikai ellenfeleinek ellehetetlenítése volt.)

Nyerges a kiragadott, visszatetszést keltő Németh László-idézetekkel szembeállítja az író apologétáit, akik szerint „*a liberálisok és a kommunisták*” 1945 után Németh elveszejtésére szövetkeztek. Ezt látszik igazolni a fentebb említett 1947-es támadás, ugyanakkor a kommunista párt vezető ideológusai, Lukács György és Révai József kísérletet tettek egyes népi írók megnyerésére, tudván azt, hogy az értelmiség egy része rajtuk keresztül közelíthető meg leginkább. Németh László időnként ezek közé a népiek közé tartozott: 1947 tavaszán például Révai és Lukács fogadta őt és Illyés Gyulát.

A probléma bonyolultabb annál, hogy – feltehetően a „liberálisok” védelmében – eleget lenne arra hivatkozni, hogy a kommunisták „*az egyik liberális összeesküvő*”, Faragó László szociáldemokrata publicista könyvét is betiltották. (KORTÁRSI GLICERINKÖNYVEK, 156–160.)

A Veres Péter-i életút különösen alkalmas arra, hogy több irányzat a saját szája íze szerint értelmezze. Nyerges könyvében kétszer is (145., 156.) példaként hozza a Veres nyilasközelségét bizonyítani hivatott Németh László-i mondatot, és felelegeti, hogy Imrédy Béla 1940-ben elismerően hivatkozott Veres Péterre. Ugyanakkor a kommunistáktól (Révai Józseftől 1952-ben, Kádár Jánostól húsz évvel később) és exkommunistától (Pozsgay Imrétől 1995-ben) is idéz Veres Pétert méltató mondatokat. A nyergesi objektivitáshoz azonban az is hozzátartozik, hogy megrója Zsolt Bélát azért, mert 1946-os cikkében horogkeresztet vélt látni Veres MIT ÉR AZ EMBER, HA MAGYAR? című könyvének címlapján. (A PRÓFÉTA MEG A GILISZTÁK, 142–147.)

Nyergessel ellentétben elnézőbb lennének azok iránt, akik a második világháború utáni évek demokratikus illúzióinak világában nem ismerték föl a Rákosiban rejtőző fenévatad. Ő rosszállóan idézi fel, hogy Illyés 1946 szeptemberében nagy elismeréssel írt Rákosiról. (A BIZALOM TŐKEFELHALMOZÁSA, 128–132.) Illyés az 1945 utáni koalíciós csatározások hónapjaiban igyekezett kibújni a kommunisták mind szorosabb öleléséből, s arról aligha tehet, hogy a *Válasz* első számát Lukács

György taktikai megfontolásból más irányzatok rovására igyekezett túldicsérni.

A Kádár-korszakot talán még jobban gyűlöli Nyerges, mint a Horthy-rendszert: nyilván azért, mert ez utóbbi történelem számára, míg az előző általa is vállalható szép eszméket csúfolt meg. Különösen felháborítja a nyitottsággal, értékmentéssel kérkedő Aczél György-i manipuláció. E korból való egyik leleplezése nevezetes pályatársával, Bálint Györggyel kapcsolatos. Nyerges felfedezett több mint negyven Bálint György-írást, amelyeket az ideológiai cenzorok szándékosan, kultúrpolitikai megfontolásból hagytak ki a Bálint-kötetektől. (A HOMÁLY JOGFOLYTONOSSÁGA, 331–335.) Nemigen leplezi felháborodását amiatt, hogy Aczélék a nyugati emigráció lejárata érdekében megbocsátottak a jellemgyenge Horváth Bélának. (DENUNCIÁNS, OLTALOM ALATT, 174–178.) E korból már személyes élményei, keserves tapasztalatai is vannak. (A MŰVÉSZET PAKFONKORA, 316–319.)

A jó szándék általában nem érvényesül vagy kisiklik ott, ahol a politikai érdek, a hatalmi harc dominál: összegezhető a nyergesi álláspont. Különösen a hatalom csábítása viszi tévútra az írástudókat, és készíti őket a hivatalos ideológia militáns képviselőjére. Erre a kötetben számos példa akad. Egyik kedvencem az az írás, amelynek szereplői Gorkij élvezhetetlen sematikus drámájának 1953-as magyarországi bemutatója kapcsán egymást próbálják túllícitálni kommunista éberségben, s teszik mindezt akkor, amikor az egészségnél valójában már nincs is jelentősége: Sztálin már egy hónapja halott. (ÉRTELMISÉGI TÚLTÉLJESÍTŐK, 227–231.)

A HATALOMVÁGY AZ IRODALOMBAN című írás Fagyjevéről szól, aki ígéretes kezdet után kurzusiróvá és ideológiai hajcsárrá lett, miközben alkoholba fojtotta emberségét és tehetségét, majd a sztálini bűnök kitalálásának hatására megölte magát. Nyerges példázata nyomán talán jobban értjük a magyarországi történelemeket is: miért támadták meg elvtársai Lukács Györgyöt és Déry Tibort, s életveszélyesnek tűnő „kioktatásuknak” miért nem lett súlyosabb következménye? Nyergest a változást hozó idők nem érdeklik: példái a statikusnak látszó korokból valók, így tőle hiába várnánk jó sztorikat a szovjet és a magyar bomló sztálinizmus különbségeiről vagy más,

reményre okot adó történeésekről. Mintha nem is lett volna öntisztuló kommunista reformperiódus 1953 és 1956 között, mintha nem is érkezett volna el 1956 októbere. Nincs jó szava az 1945–46-os demokratikus átalakulásról, s ha már az időben visszafelé haladunk, az antifasiszta összefogásról sem. Írásainak tanulsága keserű, szerzőjük múlt-, jelen- és jövőképe egyaránt pesszimista.

Az irodalom manipulálói apróságokkal leplezi le Nyerges. A magyarországi szovjetizálókat a sematikus regény, a TÁVOL MOSZKVÁTÓL 1951-es új kiadásában kihúzásokkal, átírásokkal aktualizálták az 1949-es fordítást, s a terjedelmes opust azzal próbálták Magyarországon az árnyalatokra fogékony, művelt olvasóközönség számára elfogadhatóbbá tenni, hogy egyik fordítójaként az oroszul nem is tudó Benedek Marcell nevét tüntették fel, holott ő csupán stilizálta a fordítást. A Nyergesre jellemző tematikai zsúfoltságra is példa ez az írás, hiszen egyik leágazásában az emlékező utód, Benedek István is megrovást kap: bár Benedek ír arról, hogy apja nevét illetéktelenül tüntették föl egy szovjet regény fordítójaként, a hírhedt könyv címét és szerzőjének nevét azonban elhallgatja. Ezen is szót emel Nyerges. Másik példája napjaink amerikai szappanoperája, a DALLAS tv-filmsorozat. A századközép szovjet termelési regénye és az ezredvég amerikai kommersze az elsőkélyesedett tömegkultúra rokon példái nála. (AZ ÁBRÁZOLT VALÓSÁG ÉRTÉKE, 266–271.)

A párhuzamba állítható példákban szinte kifogyhatatlan a szerző. A MI DUKÁL A BEVONULÓNAK című írás a mindenkori meghunyászkodókat pécézi ki. *„Olyan országban, ahová időről időre bevonul valaki, előbb-utóbb kialakul bizonyos hagyománya a bevonulóknak fogadtatásának.”* E szellemes felütés után következnek a példái; Lisznai Kálmán 1857-ben íródott, Ferenc Józsefet köszöntő verse, Gárdonyi Géza 1920-ban megjelent, Horthyt dicsőítő költeménye. Nyerges feltételezi, hogy Bródy Sándor e miatt a vers miatt szakította meg kapcsolatát Gárdonyival: *„méltatlannak érezte, hogy Dobó lelke a különítményesekért rezegjen”.* Harmadik példája 1958-ból való. Ebben az *„1903 óta publikáló, a Nyugat segédszerkesztőjeként ismert”* Gellért Oszkár tesz hitet a Kádár-rendszer mellett: *„Mit az ember egyre várt / Végre trónra ült a Párt!”* (54.)

A szerző filológusi munkája több kívánnivalót hagy maga után. Egyik idézett példája olyannyira értelmetlenné tűnt, hogy kénytelen voltam megnézni az eredeti forrást. Álljon itt mindkettő. Először Nyerges változata: „*Tanulják meg egyes »irodalomtörténészeink«, hogy a dolgozó nép sorsa fontosabb, mint az ő személyük. Ha ezt figyelembe veszik, arra is rájöhetnek, hogy ami velük nem megy, az nem fog menni nélkülük, sőt ha kell, akkor ellenük is.*” (KIRÁLY-DÍJ, HENDIKEPPEL, 295.) A *Szabad Nép* 1948. május 30-i számában kn. (vagyis Király István) tollából ez áll: „*Tanulják meg egyes »irodalomtörténészek« olvasni Aranyt, s lássák meg végre, hogy mi a tennivalójuk. Vegyék észre, hogy a »hítvány földi ember«, a dolgozó nép sorsa fontosabb, mint az ő személyük. Ha ezt figyelembe veszik, akkor arra is rájöhetnek, hogy ami velük nem megy, az fog menni nélkülük, sőt ha kell, akkor ellenük is.*” A figyelmetlen idézés valószínűleg csupán kínos véletlen, hasonlóan a sajtóhibákhoz, a szerzői elírásokhoz. Az 1947. augusztusi országgyűlési választás nem nevezhető „ősz”-nek (208.), az „*Iparpárt-per*” a Szovjetunióban nem 1919-ben, hanem 1930-ban volt (229.) stb.

A címről és a mottókról

A küllemre csúnyácska kis kötet címe némileg félrevezető. Az irodalom „közterület” (volt/van), ahol boldog-boldogtalan feljogosítva érzi magát az ítéletalkotásra. A cím azt sejteti, hogy az író valahol közepén állva, de sehová sem tartozva figyeli az egymás ellen harcoló írói frontok múlt- és jelenbeli csatározásait. Nem „*kihíult világ*” ez, „*csillagpuszta*”, „*egy csecsemő szeme*”, mint Pilinszky SENKIFÖLDJE. (E versciklust más vonatkozásban említi a publicisztikai írások szerzője: szerinte a költő azért hagyta el a Németh Lászlónak szóló ajánlást, mert 1956 utáni behódolása miatt kiábrándult belőle. A LÍRA SZENTSÉGTÖRŐI, 335–336.) Nyerges a társadalmi átalakulásainkban belülről érintett ember, a közérkölcsök nemesedésén fáradozó publicista. Nem a senki földjén áll, nem is „*birtokos nélküli gazdátlan területen*” tartózkodik, ahogy ezt a könyvnek A MAGYAR NYELV ÉRTELMEZŐ SZÓTÁRÁ-ból vett középső mottója mondja. Inkább valamiféle figyelőponton időz, ahonnan árgus szemmel kutatja a múlt századtól a jelenig terjedő sávot, s egyes apró részletek felkeltik figyelmét. Hiba- és erénygyűjteményé-

nek elemeit kinagyítja, és olvasmányos írásokat formál belőlük, amelyekből nemegyszer láthatóvá válnak olyan összefüggések is, amelyeket gyakran eltakar az ilyen-olyan (politikai-ideológiai) elfogultságok köde. Ha a „senkiföldje” az „irodalom” jelzős előtagja lenne – senkiföldje-irodalom – talán jobban kifejezné azt, amiről a kötet szól.

„*Az irodalomnak csak haszna lehet abból, ha nem játszunk tovább szembekötődőt meg bújócskát*” – olvassuk a könyv első mottójaként Benedek Elek 1899-ben, éppen száz évvel korábban papírra vetett szavait. A Nyerges András-féle összerakósdiból élénk táruló sok-sok kép közül nem egy meglepően friss és újszerű. A szellemesen elrendezett és véleményezett idézeteket tartalmazó publicisztikai írások azonban olykor vitára és a bennük felvetett problémák újragondolására készítetnek.

A harmadik mottó azt sejteti, hogy a konformokkal szemben ő, Nyerges András az egyedüli kételkedő. „*Dicsér eléggé e hitvány sereg...*” – idézi AZ EMBER TRACÉDIÁJÁ-ból Lucifert. Madáchnál a „fényhozó” az Úrhoz intézi szavait, miközben az egyetértő, szolgálatkész angyalok seregére mutat. A luciferi publicista hozzánk kíván szólni, bennünket kíván az elfogad(tat)ottal, a megszokottal szemben kételkedésre csábítani...

Standeisky Éva

ÚJRAOLVASTAM KÉT KÖNYVET

Fehér István: A magyarországi németek kitelepítése 1945–1950

Akadémiai Kiadó, 1988. 232 oldal, 56 Ft

300 éves együttélés. A magyarországi németek történetéből, 1–2.

Tankönyvkiadó, 1988. 286 + 343 oldal, 276 Ft

Közvetlenül a rendszerváltozás előtt jelentek meg először olyan kiadványok a magyar könyvpiacra, amelyek nyíltan beszéltek a magyarországi németek kitelepítéséről. Ezt Aczél György egyik 1983-as beszéde tette lehetővé. A fentiekben említett két könyv (amelyek egyébként a magyarországi néme-